

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 16 (2006)

Κοινωνικό κεφάλαιο

Πολλαπλώς εξαιρετικές: Οι ομοσπονδιακές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2005 στη Γερμανία

Hermann Schmitt, Andreas M. Wüst

doi: [10.12681/sas.886](https://doi.org/10.12681/sas.886)

Copyright © 2015, Hermann Schmitt, Andreas M. Wüst

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Schmitt, H., & Wüst, A. M. (2015). Πολλαπλώς εξαιρετικές: Οι ομοσπονδιακές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2005 στη Γερμανία. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 16, 179-201. <https://doi.org/10.12681/sas.886>

Πολλαπλώς εξαιρετικές: οι ομοσπονδιακές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2005 στη Γερμανία¹

Hermann Schmitt και Andreas M. Wüst*

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στο δομικό πλαίσιο των γερμανικών εκλογών του περασμένου Σεπτεμβρίου. Οι συγγραφείς αφού αναφερθούν συνοπτικά στις ιδιαιτερότητες του γερμανικού πολιτικού συστήματος, φωτίζουν ως έναν βαθμό την πορεία εξέλιξης της κοινής γνώμης κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας του καγκελαρίου Schröder αλλά και της προεκλογικής εκστρατείας. Αναλύουν τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην επιλογή της ψήφου των γερμανών ψηφοφόρων και, ακολούθως, συζητούν το αποτέλεσμα των εκλογών και εκτιμούν τις ενδεχόμενες συνέπειές του για το γερμανικό πολιτικό σύστημα.

1. Εισαγωγή

Οι γερμανικές ομοσπονδιακές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2005 ήταν εξαιρετικές από πολλές απόψεις. Η πρόωγη διενέργειά τους αποτέλεσε έκπληξη. Και σαφώς, έκπληξη ήταν και το αποτέλεσμα τους –και όσον αφορά τις προβλέψεις των γερμανών δημοσκόπων, καθώς απέτυχαν σε πολύ μεγάλο βαθμό να το προείπουν. Παρότι, μάλιστα, δεν είναι το κύριο που μας ενδιαφέρει εδώ, θα επιστρέψουμε σε αυτό το ζήτημα στο τέλος. Το άρθρο αυτό θα αναφερθεί στο δομικό πλαίσιο των εκλογών, θα φωτίσει σε έναν βαθμό στην εξέλιξη της κοινής γνώμης κατά τη διάρκεια της τελευταίας κυβερνητι-

* Καθηγητές στο Πανεπιστήμιο του Mannheim.

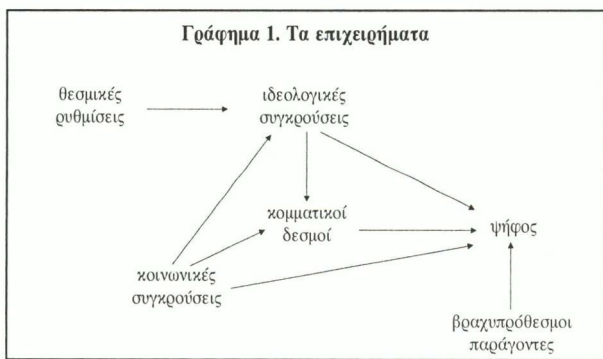
κής θητείας και της προεκλογικής εκστρατείας και θα συζητήσει το αποτέλεσμα και τις ενδεχόμενες συνέπειές του.² Πριν από αυτά ωστόσο, θα αναφερθούμε σε ορισμένα εννοιολογικά ή θεωρητικά ζητήματα που θα μας καθοδηγήσουν στον ορισμό των μεταβλητών που διερευνούμε στο άρθρο.³

Ας σημειωθεί ότι όταν γράφονται αυτές οι γραμμές⁴ είναι πολύ νωρίς για να επιδοθούμε σε αναλύσεις δεδομένων ατομικού επιπέδου της *Μελέτης των Γερμανικών Εκλογών 2005*⁵ ελέγχοντας στατιστικές υποθέσεις. Γι' αυτό θα πρέπει να περιμένουμε λίγο ακόμη, έως ότου διατεθούν προς χρήση τα διαφορετικά σύνολα δεδομένων και μπορούν να γίνουν αναλύσεις. Εδώ, πρέπει να αρκεστούμε στα όσα γνωρίζουμε σε ό,τι αφορά στοιχεία ατομικού επιπέδου. Στηριγμένοι σε αυτά θα συσχετίσουμε μεταξύ τους λίγο-πολύ μακροπρόθεσμες τάσεις των σχετικών μεταβλητών και θα συναγάγουμε τα συμπεράσματά μας για το μέλλον της γερμανικής εκλογικής πολιτικής.

2. Θεωρητικοί προβληματισμοί

Οι θεσμοί έχουν τουλάχιστον κάποια σημασία. Αυτό καταδεικνύει σειρά εμπειρικών μελετών για τις επιπτώσεις των θεσμικών ρυθμίσεων στην πολιτική συμπεριφορά (βλ. για παράδειγμα, τον κατάλογο δημοσιεύσεων στο www.cses.org). Εντός του γερμανικού πολιτικού συστήματος, οι μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο της ομοσπονδιακής πολιτικής είναι προφανώς περιορισμένες. Το Σύνταγμα δεν διαφοροποιείται, ούτε και οι διαδικασίες διαμόρφωσης της ομοσπονδιακής πολιτικής ή οι ικανότητες όσων δραστηριοποιούνται σε αυτό το πλαίσιο. Θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί γιατί παίζει οποιοδήποτε ρόλο εδώ το θεσμικό πλαίσιο: αυτό οφείλεται σε έναν καιρίο παράγοντα: τη σχέση ισχύος μεταξύ του ομοσπονδιακού κοινοβουλίου [Bundestag] και της ομοσπονδιακής κυβέρνησης η οποία εξαρτάται από αυτό, από τη μία πλευρά, και της Βουλής των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατιδίων [Bundsrat], από την άλλη. Κάθε εκλογή για το κοινοβούλιο των κρατιδίων [Landtagswahl] μπορεί να αλλάξει αυτή τη σχέση ισχύος με τελικό αποτέλεσμα μια ομόρροπη πλειοψηφία στα δύο σώματα να αλλάξει σε αντίρροπη πλειοψηφία ή το αντίστροφο. Οι ομόρροπες πλειοψηφίες συνήθως επιτρέπουν στο ομοσπονδιακό κοινοβούλιο να ψηφίσει τα νομοσχέδιά του. Οι αντίρροπες πλειοψηφίες τείνουν να δημιουργούν προβλήματα διότι το Bundesrat καλείται να επικυρώσει μεγάλο μέρος (σχεδόν τα δύο τρίτα) των κοινοβουλευτικών νομοθετημάτων (μεταξύ αυτών δε όλα όσα αφορούν οικονομική συνεισφορά από την πλευρά των κρατιδίων).

Οι συνέπειες των αντίρροπων πλειοψηφιών στην πολιτική ομοσπονδιακού επιπέδου είναι τεράστιες. Προφανέστατα επηρεάζουν την εκροή πολιτικής, δηλαδή το νομοθετικό έργο. Πέραν αυτού όμως, οι αντίρροπες πλειοψηφίες στα δύο σώματα επιδρούν μετριαστικά σε ό,τι αφορά το βάθος των ιδεολογικών συγκρούσεων (βλ. σχετικά Γράφημα 1). Ο λόγος είναι ξεκάθαρος: όταν η ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τα κόμματα που τη συναποτελούν χρειάζονται τη συγκατάθεση του κύριου κόμματος της αντιπολίτευσης προκειμένου να νομοθετήσουν, δεν έχουν το περιθώριο να επιτρέψουν σε βαθιά ιδεολογικά ρήγματα να τους απομακρύνουν. Γνωρίζουν ότι στο τέλος θα πρέπει να συμβιβαστούν σε κάτι λιγότερο από το προτιμώμενο. Υπ' αυτές τις συνθήκες, στρατηγικές αναζήτησης συναίνεσης και η ικανότητα συνεργασίας είναι περισσότερο χρήσιμες και, επομένως, κυριαρχούν έναντι της εμμονής για ανταγωνισμό και σύγκρουση (π.χ., Lehmbruch 1988, Lijphart 1999). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο κομματικός ανταγωνισμός στο ομοσπονδιακό σύστημα της Γερμανίας είναι λιγότερο ιδεολογικός απ' ό,τι φαίνεται μερικές φορές.

Πώς σχετίζονται όλα αυτά με την ανάλυση των ομοσπονδιακών εκλογών του 2005 στη Γερμανία; Σχετίζονται επειδή η ιδεολογική σύγκρουση είναι μια σημαντική πηγή κομματικής πρόσδεσης (βλ. Schmitt & Holmberg 1995, Schmitt 2002, 2005), και η κομματική πρόσδεση είναι σημαντικός καθοριστι-

κός παράγοντας της επιλογής ψήφου –αναμφισβήτητα δε των σταθερών επιλογών ψήφου (π.χ., Campbell et al. 1960, Miller & Shanks 1996, Schmitt 2001a). Και έχουν ακόμη μεγαλύτερη σχέση σε περιόδους κατά τις οποίες τα παραδοσιακά κοινωνικά ρήγματα έχουν απολέσει μέρος της σταθερής επίπτωσής τους στις πολιτικές στάσεις και συμπεριφορές (π.χ. Dalton et al. 1984, Franklin et al. 1992, Schmitt 2001b).

Όταν τα σταθεροποιητικά ερεθίσματα των ιδεολογικών, κομματικών και κοινωνικών διαχωρισμών εξασθενούν, κερδίζουν σε βαρύτητα βραχυπρόθεσμοι παράγοντες (π.χ. Dalton 1996) και η χρονική στιγμή της επιλογής της ψήφου προσεγγίζει σταδιακά την ημέρα της διενέργειας των εκλογών (π.χ. Norris 2004). Οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες αναδύονται από τα ζητήματα που διαμορφώνουν την προεκλογική εκστρατεία και από τους υποψήφιους των εκλογών (Campbell et al. 1960). Υπάρχουν, βεβαίως, διαφόρων ειδών υποψήφιοι· αυτό που μετρά όλο και περισσότερο στις γερμανικές βουλευτικές εκλογές είναι εκείνοι οι οποίοι διεκδικούν τη θέση του ηγέτη της κυβέρνησης [Kanzlerkandidaten] (βλ. Klein & Ohr 2000, Schmitt & Ohr 2000). Το ίδιο συμβαίνει και με τα διακυβεύματα: υπάρχουν πολλών ειδών –εκείνα όμως που έχουν τη μεγαλύτερη βαρύτητα στην απόφαση της ψήφου συχνά δεν είναι ιδιαίτερος διχαστικά για τις παρατάξεις, τα αποκαλούμενα δηλαδή ‘ζητήματα σθένους’, και ο μηχανισμός που τους προσδίδει βαρύτητα είναι η ικανότητα που αποδίδει ο ψηφοφόρος στον υποψήφιο ή στο κόμμα να επιλύσει το συγκεκριμένο ζήτημα (Stokes 1966, 1992· Schmitt 1998, 2001a· Clarke et al. 2004).

Οι ισχυρισμοί αυτοί υποστηρίζονται από έναν αριθμό εμπειρικών αναλύσεων και δεν χρειάζεται να επανεξεταστούν εδώ σε μικρο-επίπεδο. Αυτό που θα κάνουμε είναι να αντιπαραβάλλουμε διαχρονικά εμπειρικά στοιχεία για καθέναν από αυτούς τους παράγοντες προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν οι τάσεις τους συν-διακυμαίνονται. Λόγω ιδιαίτερος ποικίλων χρονικών πλαισίων, αυτό μπορεί να γίνει μόνον με έναν κάπως ιμπρεσιονιστικό τρόπο. Όσο και εάν αυτή η μεθοδολογία φαίνεται ατελής, εμείς ισχυριζόμαστε ότι στηρίζει τα επιχειρήματα πως η επιλογή ψήφου των Γερμανών, λόγω θεσμικών χαρακτηριστικών του ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης και της εξασθένησης των ιδεολογικών και κοινωνικών ρηγμάτων, εξαρτάται όλο και περισσότερο από ζητήματα που κυριαρχούν κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας και από την εικόνα των υποψηφίων καγκελαρίων –δηλαδή από βραχυπρόθεσμους παράγοντες· ότι πάμπολλες επιλογές ψήφου γίνονται μολις κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας· και ότι αυτοί

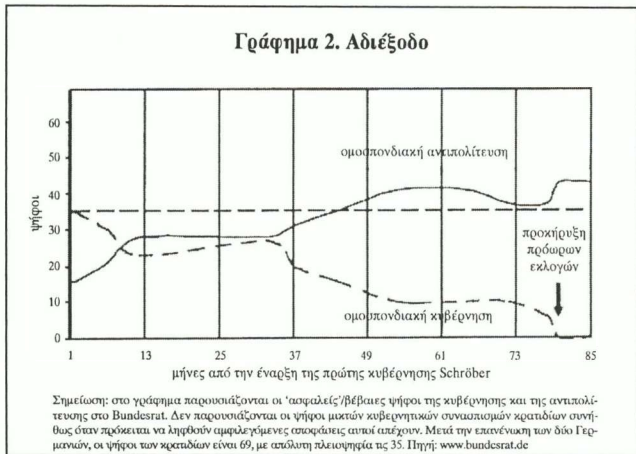
θέτει όλο και σημαντικότερα προβλήματα στην ικανότητα της βιομηχανίας δημοσκοπήσεων να προβλέψει με ακρίβεια το αποτέλεσμα της αναμέτρησης πριν από την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών.

3. Αδυναμία διακυβέρνησης, ιδεολογική στροφή προς το κέντρο και η εξασθένηση των πυρήνων του εκλογικού σώματος

Το γερμανικό πολιτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από δύο αντιτιθέμενες αρχές διακυβέρνησης: τον φεντεράλισμό και την κομματική κυβέρνηση. Η πρώτη υποδηλώνει μια συναίνεση, η δεύτερη έναν ανταγωνιστικό τρόπο διαμόρφωσης πολιτικής (Lehmbruch 1998). Το ποια από τις δύο αρχές ή τρόπους διακυβέρνησης κυριαρχεί εξαρτάται από τις πλειοψηφίες στη Βουλή των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατιδίων. Υπάρχουν δύο βασικές εναλλακτικές: είτε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση μπορεί να στηριχθεί σε μια πλειοψηφία των κυβερνήσεων των κρατιδίων (και στις ψήφους τους) του ίδιου πολιτικού προσανατολισμού, περίπτωση κατά την οποία κύριο χαρακτηριστικό είναι η ανταγωνιστική κομματική διακυβέρνηση· είτε το αντίστροφο, περίπτωση κατά την οποία η συναινετική διαμόρφωση πολιτικής, οι συμφωνίες-πακέτα και γενικότερα η πολιτική του μικρότερου κοινού παρονομαστή είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό.

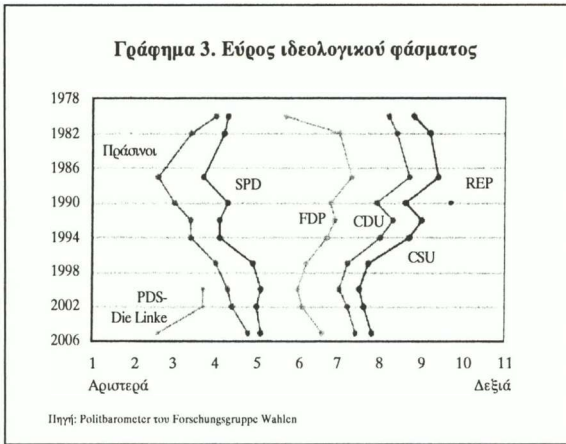
Η εξέλιξη των πλειοψηφιών στο Bundesrat κατά τη διάρκεια των δύο θητειών του καγκελαρίου Schröder καταδεικνύει μια αυξανόμενη τάση προς τη συναινετική διακυβέρνηση στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (Γράφημα 2). Στο ακόλουθο Γράφημα παρουσιάζονται οι 'ασφαλείς' ψήφοι του Bundesrat για την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και την ομοσπονδιακή αντιπολίτευση (στην πλευρά της ομοσπονδιακής κυβέρνησης προστίθενται οι ψήφοι των κυβερνήσεων των κρατιδίων που ανήκουν στο SPD ή είναι κυβερνήσεις SPD-Πρασίνων και οι ψήφοι των κυβερνήσεων των κρατιδίων που ανήκουν στα CDU/CSU και CSU-FDP προστίθενται στην πλευρά της ομοσπονδιακής αντιπολίτευσης).

Μόνον κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της πρώτης του θητείας μπόρεσε ο κυβερνητικός συνασπισμός SPD-Πρασίνων να στηριχθεί σε μια σχετική πλειοψηφία στο Bundesrat. Ποτέ δεν έλεγχε μια απόλυτη πλειοψηφία, όπως απαιτείται για να ψηφιστεί ή να καταψηφιστεί ομοσπονδιακή απόπειρα νομοθέτησης. Ωστόσο η ομοσπονδιακή αντιπολίτευση, καθόλη τη διάρκεια της δεύτερης κυβέρνησης Schröder, μπορούσε να υπολογίζει σε μια τέτοια απόλυτη πλειοψηφία και έτσι να παρεμποδίζει κατά βούληση το ομο-

σπονδιακό νομοθετικό έργο. Η απόφαση για την προκήρυξη πρόωρων εκλογών πάρθηκε μετά από τη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων των εκλογών του κρατιδίου Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας –δηλαδή, ακριβώς τη στιγμή που το μερίδιο ψήφων της ομοσπονδιακής κυβέρνησης στο Bundesrat είχε φτάσει στο μηδέν (0).

Οι αντίρροπες πλειοψηφίες στα δύο σώματα είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο στην ομοσπονδιακή δημοκρατία. Παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά κατά την πρώτη περίοδο κυβερνήσεων του SPD, μεταξύ 1972 ως 1983, και επανεμφανίστηκαν μετά από μια δεκαετία, κατά την τρίτη και τέταρτη κυβέρνηση του Helmut Kohl. Η εν δυνάμει επίπτωσή τους στην ιδεολογική πόλωση θα γινόταν επομένως έκδηλη κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990. Χάρη στις δημοσκοπήσεις *Politbarometer* του *Forschungsgruppe Wahlen* έχουμε ακριβώς για την ίδια περίοδο στοιχεία αναφορικά με την πρόσληψη των ιδεολογικών θέσεων των πολιτικών κομμάτων. Για διάστημα ετών, ζητήθηκε από συνολικά δέκα αντιπροσωπευτικά δείγματα του γερμανικού πληθυσμού σε ηλικία ψήφου να τοποθετήσουν καθένα από τα σχετικά κόμματα σε μια κλίμακα Αριστεράς-Δεξιάς ένδεκα βαθμών. Οι μέσες θέσεις αυτών των ατομικών τοποθετήσεων παρουσιάζονται στο ακόλουθο γράφημα (Γράφημα 3).

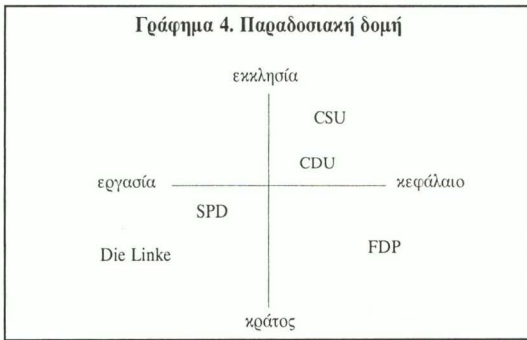

Αρχίζοντας από τη δεξιά πλευρά, και ελλείψει ενός αντίστοιχου ακροδεξιού κόμματος, πρώτο είναι το CSU. Σε απόσταση μικρότερη από έναν βαθμό της κλίμακας προς το κέντρο είναι το CDU. Το μικρό FDP καταλαμβάνει τον κεντρικό χώρο με μία όμως καθαρή συμπίεση –από το 1983 και πέρα– με τη Δεξιά. Το SPD τοποθετείται αριστερά του κέντρου και οι Πράσινοι βρίσκονται λίγο-πολύ αριστερά του. Το PDS/Die Linke τοποθετείται στα αριστερά των Πρασίνων. Το 2005, τα δύο μεγάλα κόμματα –το SPD στα αριστερά και το CDU στα δεξιά– απέχουν 2,5 βαθμούς της κλίμακας· κατά τη δεκαετία του 1980, η αντίστοιχη απόσταση ήταν 3,9 βαθμοί. Οι Πράσινοι και το CSU απέχουν σήμερα 3,1 βαθμούς της κλίμακας σε σύγκριση με τους 4,8 το 1980 (και 6,6 βαθμούς το 1987 όταν η προσλαμβανόμενη ως ιδεολογική απόσταση μεταξύ τους ήταν στο μέγιστο). Παρότι τα κόμματα στα δεξιά –CSU/ CDU και FDP– έχουν επαναπροσανατολιστεί δεξιότερα μετά την απώλεια των εκλογών του 1998, το εύρος του γερμανικού κοιμματικού ανταγωνισμού δεν ήταν κατά πάσα πιθανότητα ποτέ πιο περιορισμένο από ό,τι είναι σήμερα.

Μια από τις συνέπειες ενός συρρικνούμενου ιδεολογικού φάσματος είναι ότι ανοίγονται πεδία-κόγχες στην εκλογική αγορά –‘ακάλυπτες πλευρές’ στη στρατιωτική ορολογία– που μπορούν να καταληφθούν με μικρή προσπάθεια. Ένα παράδειγμα είναι η δημιουργία ενός νέου αριστερού κόμματος, ‘Die

Linke' που, επιπλέον του εδρεύοντος στην ανατολική Γερμανία PDS, ενσωματώνει έναν σημαντικό αριθμό αριστερών που αποσχίστηκαν από το SPD.⁶ Από συστηματική άποψη, δεν υπάρχουν λόγοι να μην προζύψουν ανάλογες εξελίξεις και στη δεξιά πλευρά του πολιτικού φάσματος.⁷

Οι θεσμικοί περιορισμοί και οι ιδεολογικές συγκρούσεις είναι σημαντικά κίνητρα για την πολιτική συμπεριφορά. Δεν είναι όμως η κοινωνική σύγκρουση ο πυρήνας του ζητήματος; Και τι γίνεται με τη δομή του ρήγματος; Εξακολουθούν να είναι τα πυρηνικά εκλογικά σώματα, όπως ορίζονται με κοινωνικούς-δομικούς όρους, σημαντικά για να κατανοήσουμε τα εκλογικά αποτελέσματα; Πρωτόν στραφούμε σε αυτό, θα ανακεφαλαιώσουμε εν συντομία την παραδοσιακή δομή του ρήγματος του γερμανικού κομματικού συστήματος. Αυτή η βασική δομή αποτελείται από δύο διασταυρούμενα ρήγματα, κράτος έναντι εκκλησίας, από τη μία πλευρά, και εργασία έναντι κεφαλαίου, από την άλλη (Γράφημα 4).

Εντός αυτής της δομής, το SPD εκπροσωπούσε συνήθως τη λαϊκή εργασία ενώ το CDU, και ακόμη περισσότερο το CSU, αντιπροσώπευαν τους θρησκευόμενους επιχειρηματίες. Το FDP ήταν το κόμμα των λαϊκών επιχειρηματιών, εξισορροπώντας έναν δεξιό βαθμό στην επιχειρηματική διάσταση με έναν αριστερό βαθμό στη θρησκευτική διάσταση και καταλαμβάνοντας έτσι το μέσο πεδίο. Ο νέος αριστερός σχηματισμός Die Linke ταιριάζει πολύ καλά σε αυτή την παραδοσιακή δομή του ρήγματος όντας περισσότερο 'σοσιαλδημοκρατικός' από το SPD. Το ίδιο δεν ισχύει ωστόσο για τους Πράσινους:

εκείνοι χρειάστηκαν μια νέα διάσταση –τη διάσταση της ‘νέας πολιτικής’– προκειμένου να εκπροσωπηθούν επαρκώς οι πολιτικοί ισχυρισμοί και τα αιτήματά τους (π.χ., Bürklin 1984, Schmitt 1987): εάν εξακολουθούσαμε να τους εντάσσουμε στο παραδοσιακό σύστημα ρηγμάτων, θα τοποθετούνταν κάπου μεταξύ του SPD και του Die Linke.

Δεκαετίες κοινωνικής αλλαγής έχουν καταστήσει αυτή την προσέγγιση σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκή προκειμένου να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη σύγχρονη εκλογική συμπεριφορά. Ενώ οι θρησκευόμενοι καθολικοί και οι συνδικαλισμένοι εργάτες εξακολουθούν να ψηφίζουν σε μεγάλο βαθμό CDU/CSU και SPD αντιστοίχως, το μέγεθος αυτών των κοινωνικών ομάδων έχει μειωθεί σημαντικά σε περίπου 10% για κάθε περίπτωση (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1
Πυρήνες εκλογικού σώματος (σε ποσοστά)

Έτος εκλογών	Ψηφοφόροι του SPD μεταξύ των συνδικαλισμένων εργατών	Συνδικαλισμένοι εργάτες στο εκλογικό σώμα του SPD	Ψηφοφόροι των CDU/CSU μεταξύ των θρησκευόμενων καθολικών	Θρησκευόμενοι καθολικοί στο εκλογικό σώμα των CDU/CSU
1969		25		46
1972		19		42
1976	68	13	84	36
1980	62	14	74	31
1983	68	19	78	25
1987	64	18	70	29
1990	58	16	79	23
1994	60	13	74	15
1998	66	11	70	15
2002	55	11	73	12
2005	54	9	72	12

Πηγή: Forschungsgruppe Wahlen. Μόνον για τη Δυτική Γερμανία.

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι κοινωνικοί διαχωρισμοί είναι σήμερα λιγότερο ισχυρή ένδειξη της ψήφου από ό,τι ήταν τα πρώτα χρόνια της ομοσπονδιακής δημοκρατίας. Ενώ τα χαρακτηριστικά των παλαιών ρηγμάτων έχουν χάσει μεγάλο μέρος της δυνατότητάς τους να δομούν την ψήφο, νέες κοινωνικές ανισότητες σχετίζονται με την κομματική προτίμηση και την επιλογή ψήφου –μεταξύ αυτών η ηλικία, η εκπαίδευση και το τοπικό πλαίσιο (Schmitt 2001b: πίνακες 2 και 3). Υπάρχει ωστόσο μια διαφορά μεταξύ των νέων ανισοτήτων

και των παλαιών ρηγμάτων: τα τελευταία είναι οργανωμένα πράγμα που προσθέτει σταθερότητα στην πολιτική τους σημασία.

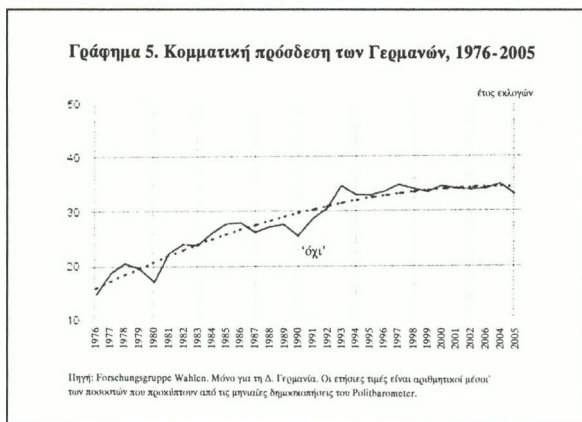
4. Κομματική πρόδεση

Στηριγμένη σε κοινωνικές αντιθέσεις, η κομματική πρόδεση από τη στιγμή που εγκαθιδρύεται, έχει τη δική της ζωή. Σταθεροποιείται από την επαναβεβαίωση των επαναλαμβανόμενων προεκλογικών εκστρατειών και αποφάσεων ψήφου (Converse 1969). Ανθεί όταν οι ιδεολογικές συγκρούσεις μεταξύ των υποψηφίων των εκλογών είναι βαθιές και αποδυναμώνεται εν τη απουσία τέτοιων συγκρούσεων (Schmitt & Holmberg 1995, Schmitt 2002, 2005). Επιπλέον αυτής της 'θεωρίας συγκρούσεων' της κομματικής πρόδεσης, υπάρχουν βεβαίως και αντιτιθέμενες αντιλήψεις, κυρίως η θεωρία ότι οι γνωσιακά κινητοποιημένοι πολίτες θα χρειάζονταν λιγότερο κομματικά ερεθίσματα και επομένως θα ήταν περισσότερο ανεξάρτητοι, όχι μόνον λειτουργικά αλλά και πολιτικά (π.χ., Dalton 1984, Dalton & Wattenberg 2000). Η άποψη αυτή, ωστόσο, δεν μπόρεσε να επιβεβαιωθεί με συστηματικά διαχρονικούς ελέγχους για ένα έξι δυτικοευρωπαϊκές χώρες οι οποίοι συνέκριναν την πιθανότητα κομματικών δεσμών μεταξύ μορφωμένων και ενδιαφερομένων για τα πολιτικά απόμων με την ίδια πιθανότητα μεταξύ άλλων ανθρώπων (π.χ., Berlund et al. 2005).

Αυτό που θα πρέπει να αναμένουμε, επομένως, είναι μια μείωση της κομματικής πρόδεσης στη Γερμανία ως αποτέλεσμα του μειούμενου ιδεολογικού εύρους του κομματικού ανταγωνισμού το οποίο, σε μεγάλο μέρος, οφείλεται στο εντεινόμενο θεσμικό αδιέξοδο μεταξύ του Bundestag και του Bundesrat. Το Γράφημα 5 παρουσιάζει την εξέλιξη του ποσοστού των 'ανεξάρτητων' από το 1976 και πέρα.⁸

Το 2005 ένας στους τρεις Γερμανούς λέει 'όχι' όταν ερωτάται κατά πόσον κλίνει προς ένα από τα πολιτικά κόμματα.⁹ Το ποσοστό αυτό διπλασιάστηκε χονδρικά κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες με την οξύτερη άνοδο τα χρόνια αμέσως μετά την επανένωση των δύο Γερμανιών το 1990. Ενώ η πολυωνυμική γραμμική τάσης υποδηλώνει μια αργή διαρκή αύξηση των ανεξάρτητων, τα ίδια τα στοιχεία υποδεικνύουν ότι το 1993 κατακτήθηκε ένα επίπεδο 'ανένταχτων' το οποίο και έχει διατηρηθεί έκτοτε.

Η κομματική πρόδεση στην ανατολική Γερμανία δεν καλύπτεται από αυτό το γράφημα. Λόγω της μεταβολής του πληθυσμού (Δυτική Γερμανία προ του 1990, ενωμένη Γερμανία έκτοτε), η τάση θα ήταν ακόμη λιγότερο σαφής.

Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμες εμπειρικές πληροφορίες. Νωρίς κατά τη διαδικασία της ενοποίησης, διαπιστώθηκε ότι οι Ανατολικογερμανοί δεν ήταν 'ανίδεοι' σε ό,τι αφορά τη σύνδεση με τα δυτικογερμανικά κόμματα –πολλοί μάλιστα είχαν τη δυνατότητα να ενταχθούν 'εικονικά' σε ένα κόμμα της Ομοσπονδιακής Γερμανίας (Schmitt 1992). Την πρώτη χρονιά μετά την επανένωση, οι Ανατολικογερμανοί ξεκίνησαν με 41% ανεξάρτητους, ποσοστό το οποίο, ως αποτέλεσμα της δυσαρέσκειας με τις υλικές επιπτώσεις της ενοποίησης, αυξήθηκε γρήγορα σε 52% το 1993. Από τότε, όμως, η μη κομματική πρόοδος στην Ανατολή μειωνόταν λίγο-πολύ διαρκώς προκειμένου να φτάσει και πάλι στο 40%, στο επίπεδο από το οποίο είχε ξεκινήσει το 1990 (βλ. αποτελέσματα *Politbarometer*).

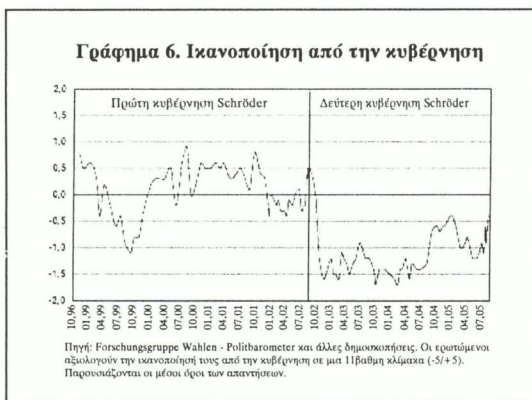
Η μείωση της ιδεολογικής πόλωσης, η ποικιλότητα των κοινωνικών αντιθέσεων και η εξασθένιση των κομματικών δεσμών, όλα υποδηλώνουν ότι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες έχουν μετατραπεί σε εξαιρετικά σημαντικούς στην απόφαση ψήφου των Γερμανών. Αυτοί οι παράγοντες εξετάζονται ακολούθως.

5. Βραχυπρόθεσμοι παράγοντες

Οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες είναι εκείνοι που μπορούν να παραμορφώσουν μακροπρόθεσμες τάσεις. Είναι δύο ειδών: τα διακυβεύματα και οι υποψήφιοι. Οι επιπτώσεις και των δύο στην ψήφο εξαρτώνται από τη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση πράγμα που σημαίνει ότι και οι δύο μπορούν να αλλάξουν από εκλογή σε εκλογή. Προτού ασχοληθούμε με αυτούς, πρέπει να εξετάσουμε και πάλι το ερώτημα τι είναι οι μακροπρόθεσμες τάσεις. Μέρος της βιβλιογραφίας πρεσβεύει ότι εδώ λειτουργούν εκλογικοί κύκλοι. Θεωρεί ότι η στήριξη της κυβέρνησης έχει την τάση να ακολουθεί ένα κυκλικό σχήμα: μετά από ένα είδος μετεκλογικής ευφορίας, η κυβέρνηση χάνει συνήθως υποστήριξη ως μετά το μέσο της θητείας της και ανακάμπτει μόνον τότε, για να φτάσει σε ένα επίπεδο κοντά στο προηγούμενο εκλογικό αποτέλεσμα (Tuftes 1975, Stimson 1976, Dinkel 1977a, 1977b, Reif & Schmitt 1980). Φαίνεται ότι αυτό το κυκλικό σχήμα δεν εντοπίζεται παντού και δεν παρουσιάζεται κάθε φορά, επομένως δεν είναι αναμφισβήτητο (van der Eijk 1987). Έρευνα στα αποτελέσματα ευρωεκλογών, ωστόσο, έχει επανειλημμένα παρουσιάσει στοιχεία που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη ενός τέτοιου εκλογικού κύκλου σε παγιωμένα εκλογικά συστήματα (Marsh 2005, Schmitt 2005b, Wüst & Roth 2005).

Προηγούμενη έρευνα σε γερμανικούς εκλογικούς κύκλους έχει δείξει ότι η δημοτικότητα των κυβερνήσεων στις οποίες ηγείται το SPD δεν ακολουθεί κυκλική ανάπτυξη εξίσου ομαλή με εκείνη των κυβερνήσεων στις οποίες ηγείται ο συνασπισμός CDU/CSU (Schmitt & Reif 2003). Οι δύο κυβερνήσεις Schröder δεν αποτέλεσαν εξαίρεση στον κανόνα αυτό (Γράφημα 6). Ιδιαίτερα η πρώτη κυβέρνηση Schröder δεν ταιριάζει στο αναμενόμενο σχήμα: φάνηκε να έχει ένα πολύ άσχημο ξεκίνημα κατά το πρώτο έτος της, είχε υψηλά ποσοστά δημοφιλίας στο μέσο της θητείας αλλά αυτά μειώθηκαν τον χειμώνα 2001-2002 για να ανακάμψουν και πάλι κατά τη διάρκεια μιας θεαματικής προεκλογικής εκστρατείας.¹⁰ Η ικανοποίηση από τη δεύτερη κυβέρνηση Schröder μειώθηκε ακόμη περισσότερο αμέσως μετά τις εκλογές από ό,τι είχε συμβεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα και παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα κατά την πρώτη διετία. Μια μικρή αύξηση ακολουθήθηκε από άλλη μία κάμψη (με την απώλεια άλλης μιας εκλογικής αναμέτρησης σε κρατίδιο τον Φεβρουάριο του 2004) η οποία σήμανε την έναρξη της προεκλογικής εκστρατείας του 2005.¹¹

Συνολικά, αυτά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι η ικανοποίηση από

την κυβέρνηση είναι πολύ άστατη τελευταία στη Γερμανία. Πιθανές αιτίες είναι, κατά την άποψή μας, η μείωση των ιδεολογικών αποστάσεων και η συμπληρωματική πτώση της κομματικής πρόσδεσης που προαναφέρθηκε.

5.1. Διακυβεύματα

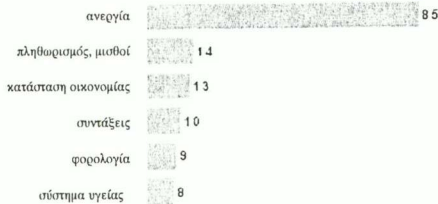
Διακρίνουμε δύο τάξεις διακυβευμάτων –ζητήματα θέσεων και ζητήματα σθένους. Τα πρώτα βρίσκονται στον πυρήνα των χωρικών μοντέλων επιλογής ψήφου. Η απλούστερη και δημοφιλέστερη μορφή αυτών των μοντέλων θεωρεί ότι οι ψηφοφόροι έχουν προτιμήσεις ως προς τις πολιτικές αναφορικά με ένα δεδομένο ζήτημα. Τα κόμματα τοποθετούνται σε μια διάσταση πολιτικής προκειμένου να μεγιστοποιήσουν το μερίδιο ψήφων τους, ενώ οι ψηφοφόροι μεγιστοποιούν τη χρησιμότητά τους με το να επιλέγουν το κόμμα που βρίσκεται εγγύτερα στη θέση τους σε εκείνη τη διάσταση (Downs 1957). Έχει καταδειχθεί ότι αυτός ο μηχανισμός συνδέεται πράγματι με την επιλογή ψήφου, αν και μόνον μετρίως. Σημαντικότερα για την επιλογή ψήφου είναι τα ζητήματα σθένους (Stokes 1966). Αυτά δεν αναφέρονται σε απόφαση υπέρ ή κατά ενός πολιτικού μέτρου ή για το εάν θέλει ο ψηφοφόρος περισσότερο ή λιγότερο από ένα πολιτικό μέτρο. Όλοι τείνουν να συμφωνούν σε ζητήματα σθένους. Αυτό που διαφέρει μεταξύ των ψηφοφόρων είναι η σημασία που αποδίδουν σε διάφορα τέτοια διακυβεύματα και η ικανότητα που θεωρούν ότι έχουν τα ανταγωνιζόμενα κόμματα να επιλύσουν αυτά τα ζητή-

ματα /προβλήματα. Η ικανότητα ως προς τα διακυβεύματα είναι ο μηχανισμός που συσχετίζει την προσλαμβανόμενη ως σημασία των ζητημάτων σθένους με τις πραγματικές επιλογές ψήφου (Schmitt 2001).

Αντίθετα από άλλες εθνικές παραδόσεις, η γερμανική σειρά εκλογικών μελετών επικεντρώθηκε νωρίς σε αυτή την προσέγγιση «στάθμιση ζητημάτων/ικανότητα» ως προς την ψήφο για διακυβεύματα (βλ. τον φάκελο δεδομένων για τον Ευρωπαϊκό Ψηφοφόρο που παρουσιάζεται στο Thomassen 2005). Σε αυτή την παράδοση, ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του γερμανικού ενήλικου πληθυσμού ρωτήθηκε λίγο πριν από τις εκλογές του 2005 (α) ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα και (β) ποιον θεωρεί επαρκέστερο να τα χειριστεί.

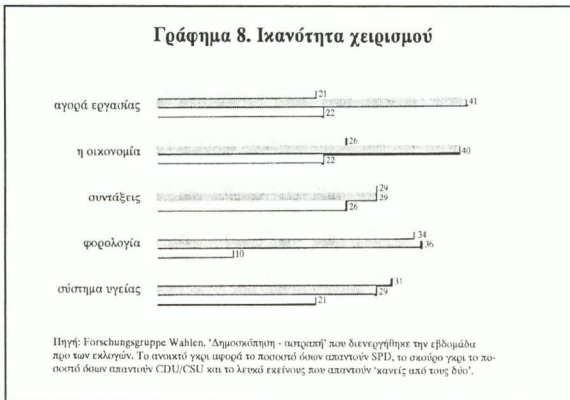
Τα αποτελέσματα είναι πασιφανή. Στα μάτια των γερμανών ψηφοφόρων, το ένα ζήτημα που επισκιάζει κάθε άλλο είναι η ανεργία ('σημαντική' για το 85%). Η έλλειψη χρημάτων –δηλαδή ο πληθωρισμός και οι μισθοί– έρχονται δεύτεροι (14%), ενώ ακολουθούν γενικές αναφορές για την κατάσταση της οικονομίας (13%). Ο προβληματισμός για το κράτος πρόνοιας σαφώς υστερεί έναντι αυτών των οικονομικών ζητημάτων: 10% αναφέρουν το συνταξιοδοτικό, 9% τη φορολογία και 8% το σύστημα υγείας. Την εποχή των εκλογών του 2005, η κατάσταση της οικονομίας γενικά και η ανεργία ειδικότερα θεωρούνταν πολιτικά προβλήματα καίριας σημασίας (Γράφημα 7).

Γράφημα 7. Σημαντικότερα διακυβεύματα

Πηγή: Forschungsgruppe Wahlen: 'δημοσκόπηση - αιρετή' που διενεργήθηκε την εβδομάδα προ των εκλογών. Οι ερωτώμενοι μετρούσαν να δώσουν δύο απαντήσεις. Απεικονίζεται το ποσοστό όσων χαρακτήρισαν τα ζητήματα αυτά 'πολύ σοβαρά'.

Η απόδοση ικανοτήτων συσχετίζει τις αντιλήψεις περί στάθμησης των διακυβευμάτων με την επιλογή ψήφου. Οι υψηλές επιδόσεις στις ικανότητες αναφορικά με οικονομικά ζητήματα θα πρέπει να μεταφράζονται σε καθαρό εκλογικό πλεονέκτημα. Τα κόμματα που τα πήγαν καλύτερα σε αυτούς τους τομείς ήταν το CDU και το CSU: περίπου 40% των Γερμανών αναφέρθηκαν σε αυτά ως τα ικανότερα να χειριστούν την ανεργία και την οικονομία (Γράφημα 8). Το SPD αναφέρθηκε μόλις από το 20% και περίπου το ίδιο ποσοστό είχε την πεποίθηση ότι κανένα κόμμα δεν είναι ικανό να τα χειριστεί. Σε ό,τι αφορά τις πολιτικές του κράτους πρόνοιας, το καθαρό πλεονέκτημα ικανοτήτων των CDU/CSU για την οικονομία δεν ανατρέπεται σε όφελος του SPD, όπως θα μπορούσε κανείς να περιμένει βάσει του παραδοσιακού πολιτικού προφίλ αυτού του κόμματος, αλλά μάλλον στρέφεται σε μια ισοπαλία μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων. Συνολικά, λοιπόν, οι επιπτώσεις των ζητημάτων στην ψήφο ήταν σε όφελος των CDU και CSU και υπέρ μιας κυβέρνησης CDU/CSU.¹²

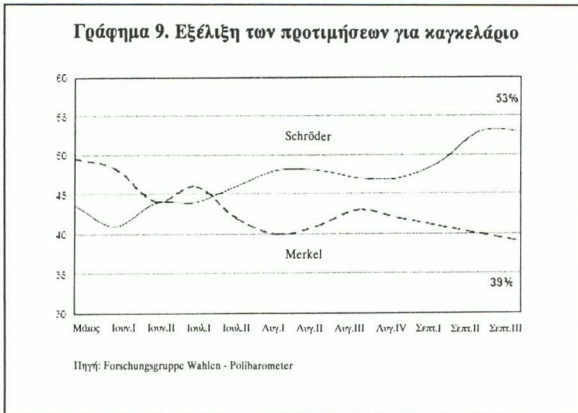

5.2. Υποψήφιοι

Δεν ισχύει το ίδιο αναφορικά με τους υποψήφιους των εκλογών. Ο πλέον έλκυστικός υποψήφιος για καγκελάριος ήταν ο υποψήφιος των σοσιαλδημο-

κρατών Gerhard Schröder και όχι η υποψήφια του CDU Angela Merkel. Εάν συγκρίνουμε τις επιδόσεις 'αρέσκειας /δυσαρέσκειας' του Schröder και του SPD κατά το δεκαοκτάμηνο προ των εκλογών, ο απερχόμενος καγκελάριος βρισκόταν διαρκώς μπροστά από το κόμμα του –προσέθετε εμφανώς στην εκλογική ελκυστικότητα του SPD (τα στοιχεία δεν παρουσιάζονται). Το αντίθετο εμφανίζεται για τη Merkel και το CDU· ήταν πάντοτε σαφώς λιγότερο ελκυστική από το CDU και μόνον κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας μπόρεσε να γεφυρώσει το χάσμα και να φτάσει τα επίπεδα δημοτικότητας του κόμματός της.

Μια αμεσότερη σύγκριση των δύο υποψηφίων καγκελαρίων παρουσιάζεται στο Γράφημα 9. Δείχνει ποιος από τους δύο ήταν ο προτιμώμενος και την εξέλιξη αυτών των προτιμήσεων κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας. Ο Schröder προηγείται εμφανώς και εδώ. Μόνον στην πολύ πρώιμη φάση της προεκλογικής εκστρατείας, ακριβώς μόλις ανακοινώθηκε το σχέδιο για πρόωρες εκλογές, τα ποσοστά υπέρ της Merkel υπερέβαιναν εκείνους που ήταν υπέρ του Schröder. Από τα μέσα Ιουλίου και πέρα, ο Schröder μπόρεσε να αυξήσει την εκλογική του βάση λίγο-πολύ διαρκώς. Την ημέρα των εκλογών το 53% των Γερμανών τον προτιμούσαν για καγκελάριο και μόνον το 39% εκφραζόταν υπέρ της Merkel.

Δεν θα πρέπει να υποτιμούμε τις επιπτώσεις των βραχυπρόθεσμων παραγόντων στην επιλογή ψήφου όταν η απόφαση για το ποιο κόμμα θα ψηφίσει κανείς λαμβάνεται όλο και εγγύτερα στην ημέρα των εκλογών. Το 2005, ένας στους τρεις ψηφοφόρους –ακριβέστερα, το 31%– αποφάσισαν την ψήφους κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας ‘λίγες ημέρες’ ή ‘λίγες εβδομάδες’ πριν από τις εκλογές. Το αντίστοιχο ποσοστό κατά τις εκλογές του 2002 ήταν 24% και σε εκείνες του 1998 22%.¹³

Το 2005, αυτοί οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες ωφελούσαν και τις δύο ανταγωνιζόμενες παρατάξεις με διαφορετικό τρόπο. Σε ό,τι αφορά τον υποψήφιο, το SPD μπορούσε να επωφεληθεί από τη δημοτικότητα του καγκελαρίου του Gerhard Schröder. Αναφορικά με τα διακυβεύματα, το CDU/CSU βρισκόταν σαφώς επικεφαλής σε ό,τι αφορά τις προσλαμβανόμενες ως ικανότητες για τα πλέον πειστικά πολιτικά ζητήματα: την ανεργία και την οικονομία. Με έναν ισχυρότερο υποψήφιο και –νιώθει κανείς τον πειρασμό να προσθέσει– με μια καλύτερη προεκλογική εκστρατεία, οι χριστιανοδημοκράτες και οι χριστιανοσοσιαλιστές θα μπορούσαν να είχαν ‘πραγματικά κερδίσει’ τις εκλογές και να είχαν σχηματίσει έναν χριστιανο-συντηρητικό /φιλελεύθερο συνασπισμό όπως σχεδίαζαν.

6. Αποτελέσματα και πιθανές συνέπειες

Ωστόσο, δεν ήταν αυτό το αποτέλεσμα των εκλογών (Πίνακας 2). Τα δύο μεγάλα κόμματα βγήκαν από τις κάλπες περίπου με την ίδια δύναμη, με 34,2 και 35,2% των έγκυρων ψήφων αντίστοιχα. Το FDP τα πήγε εξαιρετικά καλά (9,8%), όπως και το Die Linke (8,9%) –με το τελευταίο να είναι ένας νέος σχηματισμός στον οποίο συνδυάζονταν το PDS, που εδρεύει στην Ανατολή και το αριστερό WASG που είχε αποσχιστεί από το SPD. Οι Πράσινοι μπόρεσαν σε γενικές γραμμές να διατηρήσουν την εκλογική τους δύναμη (8,1%). Σε αυτή τη βάση δεν ήταν αριθμητικά δυνατή ούτε η συνέχιση του κόκκινο/πράσινο συνασπισμού ούτε ο σχηματισμός μιας χριστιανο/φιλελεύθερης κυβέρνησης. Μια διεύρυνση του κοκκινο/πράσινο συνασπισμού με την συμπερίληψη του Die Linke δεν εξετάστηκε σοβαρά, ίσως μάλιστα λιγότερο από το SPD και το ίδιο το Die Linke. Ο αποκαλούμενος πρασινο/κίτρινο/κόκκινος συνασπισμός με τη συμπερίληψη του SPD του FDP και των Πρασίνων αποκλείστηκε από το FDP για λόγους πολιτικής. Μια άλλη εκδοχή, ο συνασπισμός ‘Τζαμάικα’ [από τα χρώματα της σημαίας της] των CDU/CSU, του FDP και των Πρασίνων αποκλείστηκε εξίσου ενεργητικά

από τους Πράσινους. Ο σχηματισμός μιας κυβέρνησης μειοψηφίας δεν έχει παράδοση στη μεταπολεμική Γερμανία και δεν συζητήθηκε καν. Η μόνη επιλογή που απέμενε να επιδιωχθεί ήταν ο σχηματισμός ενός ‘μεγάλου συνασπισμού’ με το CDU/CSU και το SPD.

**Πίνακας 2. Το αποτέλεσμα των εκλογών
(ποσοστά ψήφου και αριθμός εδρών)**

	Πρώτη ψήφος	Διαφορά με 2002	Δεύτερη ψήφος	Διαφορά με 2002	έδρες	Διαφορά με 2002
Συμμετοχή	77,7	-1,4	77,7	-1,4	222	-29
SPD	38,4	-3,5	34,2	-4,3	180	-10
CDU	32,6	0,6	0,6	-1,7	46	-12
CSU	8,2	-0,8	7,4	-1,6	51	-4
Πράσινοι	5,4	-0,3	8,1	-0,4	61	14
FDP	4,7	-1,1	9,8	2,5	61	14
Die Linke	8,0	3,6	8,7	4,7	54	52
άλλοι	2,7	1,5	4,0	0,8	--	--

Πηγή: Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία

Ποιες είναι οι πιθανές συνέπειες αυτού του ‘μεγάλου συνασπισμού’; Μία είναι ότι κάποιες από τις αιτίες για το αδιέξοδο πολιτικής που δημιουργείται από τις αντίρροπες πλειοψηφίες στο Bundestag και στο Bundesrat μπορεί να αντιμετωπισθούν και να εξαλειφθούν. Ο ‘μεγάλος συνασπισμός’ ελέγχει μια μεγάλη πλειοψηφία σε καθένα από τα δύο σώματα· θα μπορέσει, επομένως, να χαράξει τον δρόμο για μια μεταρρύθμιση των αρμοδιοτήτων τόσο των κρατιδίων όσο και των ομοσπονδιακών με στόχο να μειωθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η απαίτηση για τη διπλή πλειοψηφία.

Μια άλλη πιθανή επίπτωση αυτών των εκλογών ενδέχεται να είναι λιγότερο θετική: μπορεί να επιφέρει περαιτέρω μείωση των ιδεολογικών και των πολιτικών εναλλακτικών στο κέντρο του γερμανικού κομματικού συστήματος. Οι δύο μεγαλύτεροι παίκτες, οι CDU/CSU και SPD είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα προσεγγίσουν ο ένας τον άλλο ως αποτέλεσμα της συνεργασίας τους στον ‘μεγάλο συνασπισμό’. Αυτό θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για πολιτικούς επιχειρηματίες: κενοί χώροι –για παράδειγμα, στην άκρα Δεξιά– μπορεί να καλυφθούν από νέους ή ανανεωμένους πολιτικούς σχηματισμούς. Εδώ το παράδειγμα που έρχεται αμέσως στο μυαλό είναι το NPD.

Ως αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών, ο ‘μεγάλος συνασπισμός’ θα συνεισφέρει αναγκαστικά σε μια περαιτέρω μείωση του ποσοστού ψήφου των δύο μεγάλων κομμάτων. Τα CDU/CSU και SPD έχουν ήδη χάσει το 1/5

του ποσοστού της έγκυρης ψήφου που είχαν το 1972. Η σημερινή εξέλιξη θα οδηγήσει σε περαιτέρω κατακερματισμό του γερμανικού κομματικού συστήματος και ίσως, μακροπρόθεσμα, σε μια σταδιακή αλλαγή στην κατεύθυνση του κομματικού ανταγωνισμού από κεντρομόλες σε φυγόκεντρες τάσεις.

Τέλος, εξίσου όμως σημαντικό, αυτό το εκλογικό αποτέλεσμα μπορεί να μείνει στις μνήμες ως ένα ακόμη βήμα προς τον ασταθή ψηφοφόρο. Μια περαιτέρω μείωση της ιδεολογικής πόλωσης θα συνεισφέρει σε μια συνεχιζόμενη απο-ευθυγράμμιση και σε αποδυνάμωση της κομματικής πρόσδεσης. Αυτό θα ενισχύσει τις υπάρχουσες τάσεις προς αλλαγή ψήφου και απόφαση της τελευταίας στιγμής. Οι γερμανοί εκλογείς θα είναι ακόμη λιγότερο προβλέψιμοι από ό,τι ήταν το 2005.

Μετάφραση από τα αγγλικά: Τίνα Πλυτά

Σημειώσεις

1. Προγενέστερη εκδοχή αυτού του άρθρου παρουσιάστηκε σε συνέδριο για τις Γερμανικές Εκλογές του 2005, που οργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης και υποστηρίχθηκε από το Friedrich-Ebert-Stiftung και το Ινστιτούτο Γκαίτε, στην Αθήνα στις 24-25 Οκτωβρίου 2005.

2. Βλ. Roth & Wüst (2006) για μια άλλη περιγραφή συγκεκριμένων παραγόντων που συνεισέφεραν στο αποτέλεσμα των εκλογών του 2005.

3. Όλα τα στοιχεία από δημοσκοπήσεις που παρουσιάζονται σε αυτό το άρθρο έχουν συγκεντρωθεί και διατίθενται από το Forschungsgruppe Wahlen στο Μανχάιμ. Τους ευχαριστούμε για αυτά.

4. Το άρθρο αυτό ολοκληρώθηκε στα μέσα Νοεμβρίου 2005.

5. Η *Μελέτη των Γερμανικών Εκλογών* αποτελείται από περισσότερες της μιας μελέτες. Τουλάχιστον τέσσερις αξίζουν μνείας, τρεις μαζικού και μία ελιτίδου ελίτ: (α) μια μελέτη για τον ρόλο των πολιτικών κομμάτων υπό τη διεύθυνση των Oskar Niedermayer και Bettina Westle· (β) μια μελέτη αναφορικά με την εξέλιξη της κοινής γνώμης και της προεκλογικής εκστρατείας, υπό τη διεύθυνση του Rüdiger Schmitt-Beck· (γ) μια μελέτη των ελιπτώσεων ενός περιορισμένου συνόλου επιλογών υπό τη διεύθυνση των Bernhard Weßels και Hermann Schmitt· και (δ) μια μελέτη για τις στάσεις και τις συμπεριφορές τόσο άμεσων όσων και υποψηφίων λίστας για το ομοσπονδιακό κοινοβούλιο υπό τη διεύθυνση των Thomas Gschwend, Hermann Schmitt, Andreas Wüst και Thomas Zittel. Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, τα στοιχεία αυτά διατίθενται μόνον σε προκαταρκτική μορφή ενώ η έρευνα των υποψηφίων έχει μόλις αρχίσει.

6. Ο γνωστότερος των προγενέστερων οπαδών του SPD είναι ο πρώην πρόεδρος του SPD, και σήμερα επικεφαλής (μαζί με τον Gregor Gysi) της κοινοβουλευτικής ομάδας του *Die Linke*, Oskar Lafontaine.

7. Ειδικότερα σε περίπτωση που τα CDU/CSU γίνουν η ηγετική δύναμη ενός 'μεγάλου συνασπισμού' πράγμα που θα ωθήσει τα δύο κόμματα ακόμη περισσότερο προς το κέντρο και

θα αφήσει την άκρα Δεξιά τελείως αφύλακτη. Αυτό που θα μπορούσε να αντικρούσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι ότι η ακροδεξιά στη Γερμανία, μετά το ναζιστικό καθεστώς, έχει σιγαμασιτεί αρνητικά. Ωστόσο, αυτά τα αντανάκλαστα της τέως Δυτικής Γερμανίας προς το φασιστικό κόμμα μπορεί να έχουν εξασθενήσει στην ενωμένη Γερμανία όπου η εθνική υπερηφάνεια έχει διαδοθεί εκ νέου έχοντας αποκτήσει θετική απόχρωση ενώ ο ρόλος της Ευρώπης ως 'εναλλακτικής' πατρίδας αποδυναμώνεται διαρκώς.

8. Εξετάζουμε τους ανεξάρτητους διότι αυτή είναι η σαφέστερη πληροφορία που παράγει η γερμανική εκδοχή ταύτισης με ένα κόμμα (βλ. τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται το ερώτημα στην επόμενη υποσημείωση)· διαβαθμίσεις κομματικής πρόοδωσης είναι πολύ δυσκολότερο να συγκριθούν μεταξύ διαφορετικών συστημάτων.

9. Η σύνταξη του ερωτήματος στα γερμανικά είναι η ακόλουθη: 'Viele Leute in Deutschland neigen längere Zeit einer bestimmten Partei zu, obwohl sie auch ab und zu eine andere Partei wählen. Neigen Sie, ganz allgemein gesprochen, einer bestimmten Partei zu?' [να, όχι] 'Wenn ja, welcher?' [κατάλογος κομμάτων] 'Und wie stark oder schwach neigen Sie alles zusammen genommen dieser Partei zu: sehr stark, ziemlich stark, mäßig, ziemlich schwach, sehr schwach?' Εδώ παρατίθεται το ποσοστό των ερωτώμενων που απάντησαν αρνητικά στο πρώτο ερώτημα.

10. Αυτή η άνοδος στο μέσον της θητείας αποδίδεται σε ένα σκάνδαλο στο οποίο φέρεται να εμπλέκεται το CDU με παράνομες δωρεές καθώς και στα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 που απέβησαν σε όφελος –όπως συμβαίνει με κάθε διεθνή κρίση– της εθνικής κυβέρνησης.

11. Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι αυτές οι διακυμάνσεις της ικανοποίησης από την κυβέρνηση συνοδεύονται από συμπληρωματικές εκτιμήσεις των κομμάτων της ομοσπονδιακής αντιπολίτευσης· ωστόσο δεν υπάρχουν συστηματικά στοιχεία για αυτό.

12. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι μετρήσεις τόσο για την αξέντα όσο και για τις ικανότητες έγιναν στο τέλος της σύντομης αλλά έντονης προεκλογικής περιόδου. Κατά τη διάρκεια του πρώτου δημήνου το SPD υπολειπόταν σημαντικά. Τα πλεονεκτήματα της προεκλογικής εκστρατείας άλλαξαν με την αυξανόμενη εμπλοκή του 'πρωταθλητή επικοινωνίας' του SPD, Gerhard Schröder, ήταν όμως αποτέλεσμα και των εμφανών ηγετικών μειονεκτημάτων και σφαλμάτων της εκστρατείας των CDU/CSU. Παράδειγμα των τελευταίων αποτελεί η πρόσκληση που απηύθυνε η Angela Merkel στον καθηγητή Δικαίου Kirchhof να ενταχθεί στην εκστρατεία της ως σκιώδης υπουργός Οικονομίας. Αντί, όμως, να προωθήσει τη χριστιανοδημοκρατική θέση για τη φορολογία, ο Kirchhof διαφήμιζε το δικό του μοντέλο 'επίπεδων φόρων'. Περισσότερο να πούμε ότι το SPD μαζί με τους Πράσινους έκαναν, ότι μπορούσαν για να εκθροίσουν εκείνη την εννοιολογική σύγχυση.

13. Πηγή αυτών των στοιχείων είναι και πάλι οι 'δημοσκοπήσεις-αστρατή' του Forschungsgruppe Wahlen κατά τη διάρκεια της εβδομάδας πριν από τις εκλογές. Η ποσοστιαία βάση περιλαμβάνει όλους τους ερωτώμενους που είχαν την πρόθεση έγκυρης ψήφου και αποκλείει όσους δεν επρόκειτο να ψηφίσουν ή δεν γνώριζαν ποιο κόμμα θα ψηφίζαν.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Berglund, F., Holmberg S., Schmitt H. & Thomassen J. (2005). 'Party Identification', στο J. Thomassen (επιμ.), *The European Voter*, Oxford, Oxford University Press.
- Bürklin, W. (1984). *Grüne Politik*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Campbell, A., Converse Ph. E., Miller W.E. & Stokes D.E. (1960). *The American Voter*, New York: Wiley.
- Clarke, H., Sanders D., Stewart M.C. & Whitley P. (2004). *Political Choice in Britain*, Oxford, Oxford University Press.
- Converse, Ph.E. (1969). 'Of time and partisan stability', *Comparative Political Studies* 2:139-171.
- Dalton, R. J. & Wattenberg M.P. (επιμ.) (2000). *Parties without Partisans*, Oxford, Oxford University Press.
- Dalton, R. J. (1996). 'Political Cleavages, Issues and Electoral Change', στο L. Leduc, R. G. Niemi, and P. Norris (επιμ.), *Comparing Democracies*, Thousand Oaks: Sage.
- Dalton, R. J. (1984). 'Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies', *Journal of Politics* 46: 264-284.
- Dalton, R. J., Flanagan S. & Beck P. E., (επιμ.) (1984). *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Dinkel, R. (1977b.) 'Der Zusammenhang zwischen Bundes-und Landtagswahlergebnissen', στο M. Kaase (επιμ.), *Wahlsoziologie heute. Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 1976*. Opladen: Westdeutscher Verlag [=PVS Sonderheft 2/3 vom November 1977]
- Dinkel, R. (1977a). *Der Zusammenhang zwischen der ökonomischen und der politischen Entwicklung in einer Demokratie*. Berlin: Duncker & Humblodt.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Eijk, Cees van der. (1987). 'Testing theories of electoral cycles: The case of the Netherlands', *European Journal of Political Research* 15: 253-270.
- Franklin, M.N., Mackie T., Valen H. (επιμ.), *Electoral Change*, Cambridge: Cambridge, University Press.
- Klein, M. & Ohr, D. (2000). 'Gerhard oder Helmut? "Unpolitische" Kandidateneigenschaften und ihr Einfluss auf die Wahlentscheidung bei der Bundestagswahl 1998', *Politische Vierteljahresschrift* 41: 199-224.

- Lehbruch, G. (1998/ 1976). *Parteienwettbewerb im Bundesstaat*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven and London: Yale University Press.
- Marsh, M. (2005). 'The results of the 2004 European Parliament elections and the second-order model', στο O. Niedermayer & H. Schmitt, (επιμ.), *Europawahl 2004*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Miller, W. E. & Shanks, J. M. (1996). *The New American Voter*. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reif, K. & Schmitt H. (1980). 'Nine Second-order National Elections. A Conceptual Framework the Analysis of European Election Results', *European Journal of Political Research* 8: 3-44.
- Roth, D. & Wüst. A. M. (2006). 'Abwahl ohne Machtwechsel. Die Bundestagswahl 2005 im Lichte längerfristiger Entwicklungen' στο E. Jesse & R. Sturm (επιμ.), *Die Bundestagswahl 2005*, Wiesbaden: VS Verlag [υπό έκδοση].
- Schmitt, H. (2005b). 'The European Parliament elections of June 2004: Still second-order?' *West European Politics* 28: 650-679
- Schmitt, H. (2005a). 'Politische Parteien, Links-Rechts-Orientierungen und die Wahlentscheidung in Frankreich und Deutschland' στο J. W. Falter, O. Gabriel & B. Wessels (επιμ.), *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2002*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Schmitt, H. (2002). 'Partisanship in Western Europe and the US: Causes and Consequences', εισήγηση στην Ετήσια Συνάντηση της American Political Science Association, Βοστώνη.
- Schmitt, H. (2001α). *Politische Repräsentation in Europa*. Frankfurt: Campus.
- Schmitt, H. (2001b). 'Zur vergleichenden Analyse des Einflusses gesellschaftlicher Faktoren auf das Wahlverhalten: Forschungsfragen, Analysestrategien und einige Ergebnisse', στο H.-D. Klingemann & M. Kaase, (επιμ.), *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1998*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Schmitt, H. (1998). 'Issue-Kompetenz oder Policy-Distanz?', στο H.-D. Klingemann & M. Kaase, (επιμ.), *Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1998*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Schmitt, H. (1992). 'So dicht war die Mauer nicht! Über Parteibindungen und

- cleavages im Osten Deutschlands' στο G. Hirscher, (επιμ.), *Die Entwicklung der Volksparteien im vereinten Deutschland*, München: Verlag Bonn Aktuell.
- Schmitt, H. (1987). *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung aus politik-soziologischer Perspektive*. Hagen: Fernuniversität Hagen (Studienbrief in drei Lehreinheiten).
- Schmitt, H. & Holmberg S. (1995). 'Political Parties in Decline?', στο H.-D. Klingemann & D. Fuchs (επιμ.), *Citizens and the State*, Oxford, Oxford University Press.
- Schmitt, H. & Ohr, D. (2000). 'Are Political Leaders Becoming More Important in German Elections? Leader Effects on the Vote in Germany. 1961-1998', εισήγηση για την Ετήσια Συνάντηση της American Political Science Association, Marriot Wardman Park, Washington DC, 31 Αυγούστου-3 Σεπτεμβρίου.
- Schmitt, H. & Reif. K. (2003). 'Der Hauptwahlzyklus und die Ergebnisse von Nebenwahlen' στο Andreas Wüst (επιμ.), *Politbarometer*, ed. Opladen: Leske und Budrich.
- Stimson, J. A. (1976). 'Public Support for American Presidents: A Cyclical Model', *Public Opinion Quarterly* 40: 1-21.
- Stokes, D. E. (1992). 'Valence Politics', στο D. Kavanagh (επιμ.), *Electoral Politics*, Oxford: Clarendon Press.
- Stokes, D. E. (1966). 'Spatial Models of Party Competition' στο In A. Campbell, Ph. E. Converse, W.E. Miller and D.E. Stokes (επιμ.), *Elections and the Political Order*, New York: Wiley.
- Thomassen J. (επιμ.), (2005). *The European Voter*. Oxford: Oxford University Press.
- Tufte, E.R. (1975). 'Determinants of the outcomes of midterm congressional elections', *American Political Science Review* 67: 540-554.
- Wüst, A.M. & D. Roth. (2005). 'Parteien, Programme und Wahlverhalten' στο J. Tenscher (επιμ.), *Wahl-Kampf um Europa*, Wiesbaden: VS Verlag.